

Munich Personal RePEc Archive

Silver Economy in the State Strategic Documents

Klimczuk, Andrzej

2013

Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/61877/>

MPRA Paper No. 61877, posted 07 Feb 2015 21:56 UTC

Andrzej Klimczuk
Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

„Srebrna gospodarka” w dokumentach strategicznych państwa

Wprowadzenie

Punktem wyjścia niniejszego opracowania jest założenie, iż proces starzenia się społeczeństw obejmuje złożone skutki, których negatywne oddziaływanie może być ograniczane i wobec których można podejmować interwencje publiczne z wykorzystaniem osiągnięć postępu naukowo-technicznego. Możliwość takie zawiera koncepcja „srebrnej gospodarki”, systemu gospodarczego zorientowanego na dostosowanie sfer wytwarzania i dystrybucji dóbr i usług do potrzeb starzejącej się populacji. Jej główny element stanowi gerontechnologia jako nowy paradygmat naukowo-badawczy i wdrożeniowy. Po przybliżeniu podstawowych pojęć podjęta zostaje analiza założeń budowy „srebrnej gospodarki” zawartych w dokumentach strategicznych projektu *Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności*. Podsumowanie będzie obejmować wnioski co do dalszych działań praktycznych i badawczych.

1. Starzenie się ludności wyzwaniem dla rozwoju społeczno-gospodarczego

Postrzeganie procesu starzenia się ludności – czyli systematycznego wzrostu odsetka osób starych¹ w populacji, który wynika ze spadku liczby urodzeń

¹ Synonimami określenia „ludzie starzy” są tu zwroty „osoby starsze”, „ludzie starsi” i „seniorzy”. Za kryterium starości uznaje się za ekspertami Światowej Organizacji Zdrowia przekroczenie

i umieralności, co prowadzi do wzrostu liczby ludzi dożywających wieku podeszłego – w kategoriach zagrożenia lub wyzwania dla rozwoju wiąże się głównie ze zmianami zależności pokoleniowych. Kluczowy jest tu wskaźnik „obciążenia” ludności w wieku produkcyjnym (18–59 lat dla kobiet/64 lata dla mężczyzn; po reformie emerytalnej 18–67 lat dla obu płci), ludnością w wieku poprodukcyjnym (60+/65+; po reformie emerytalnej 67+). Jego wzrost wiąże się z negatywnymi i konfliktogennymi zmianami w relacjach społecznych dotyczącymi m.in. utraty stabilności finansów publicznych, wzrostu obciążeń osób młodych podatkami i składkami na ubezpieczenia zdrowotne oraz różnic w hierarchiach wartości i preferencjach politycznych². Kryterium to zostało określone w połowie XX w. i współcześnie podlega krytyce z uwagi na mniejszą zasadność zastosowania w społeczeństwach postindustrialnych³.

Choć następuje odchodzenie od „demografii apokaliptycznej”⁴, czyli nurtu myślenia i oceniania procesu starzenia się poprzez dostrzeganie niemal wyłącznie negatywnych efektów wzrostu liczby osób starszych, to wciąż za istotne należy uznać występowanie złożonych skutków tego procesu. Występuje przynajmniej dziesięć głównych efektów starzenia się społeczeństw⁵:

- feminizacja populacji,
- wzrost zapotrzebowania na usługi opieki społecznej i sektora zdrowia,
- spadek dynamizmu politycznego i zmiany preferencji politycznych,
- zapotrzebowanie na edukację społeczną oraz zmiany:
- sposobu finansowania wydatków publicznych,
- struktury rodziny,
- w społecznościach lokalnych (osiedlach miejskich, wsiach),

60. roku życia (*Raport o rozwoju społecznym. Polska 1999. Ku godnej aktywnej starości*, red. S. Golińska, UNDP, Warszawa 1999, s. 7). W części omawianych w artykule publikacji i dokumentów starzenie się i starość odnoszą się do osób 45/50+. Ich autorzy zwracają w ten sposób uwagę na potrzebę wcześniejszego przygotowania jednostek i grup do aktywności w ostatnim etapie życia, np. *Program Solidarność pokoleń. Działania dla zwiększenia aktywności zawodowej osób w wieku 50+*, MPiPS, Warszawa 2008; *Przygotowanie do starości. Polacy wobec starzenia się*, red. P. Szukalski, ISP, Warszawa 2009.

² Zob. A. Klimczuk, *Bariery i perspektywy integracji międzypokoleniowej we współczesnej Polsce*, w: *Jakość życia seniorów w XXI wieku z perspektywy polityki społecznej*, red. D. Kałuża, P. Szukalski, Wydawnictwo Biblioteka, Łódź 2010, s. 92–107.

³ Zob. A. Klimczuk, *Kapitał społeczny ludzi starych na przykładzie mieszkańców miasta Białystok*, Wiedza i Edukacja, Lublin 2012, s. 32.

⁴ Zob. P. Szukalski, *Starzenie się ludności – wyzwanie XXI wieku*, w: *Przygotowanie do starości...*, op.cit., s. 26–34.

⁵ A. Klimczuk, *Kapitał społeczny ludzi starych...*, op.cit., s. 32–34.

- struktury konsumpcji,
- struktury inwestycji,
- innowacyjności i produktywności pracy ludzkiej.

Szczególnie istotna jest feminizacja populacji⁶. Uproszczając: choć w społeczeństwie polskim kobiety wykonują mniej prestiżowe i opłacane prace, to żyją dłużej od mężczyzn, częściej dożywają starości i wcześniej mogą przechodzić na emeryturę. Są zatem bardziej narażone na ubóstwo i samotność na etapie starości. Dopiero od 2013 r. zgodnie z przyjętą w 2012 r. reformą emerytalną dochodzić będzie do stopniowego podwyższania i wyrównywania wieku emerytalnego dla kobiet i mężczyzn do 67 roku życia.

Według danych ze spisów powszechnych w Polsce w okresie od 1988 do 2011 r. liczebność osób po 60 roku życia wzrosła z 5,5 mln (15% ogółu ludności) do 7,6 (19,9%)⁷. Główny wzrost dotyczył miast – z 3 mln (13% ludności miast) w 1988 r. do 4,8 (20,9%) w 2011 r. Według prognozy demograficznej na lata 2008–2035 liczba osób po 60 roku życia w analizowanym okresie może wzrosnąć do 10,8 mln (30% ogółu ludności), a w miastach do 6,5 (31% ogółu ludności miast)⁸. Proces starzenia się społeczeństwa ma cechować tzw. podwójne starzenie się, czyli szybki wzrost w populacji seniorów udziału grup „starszych-starych” (75–89 lat) i „długowiecznych” (90+). Efektem będzie dalsze różnicowanie się kategorii społecznej ludzi starych, wraz z ich potrzebami i metodami rozwiązywania ich problemów. Przybliżona prognoza zakłada też zmniejszanie się populacji Polski z 38,1 mln osób w 2008 r. do 35,9 w 2035 r. Rezultatem tych zmian ma być stopniowa dezurbanizacja i starzenie się zasobów pracy. Istnieje potrzeba interwencji wobec „kurczących się” miast i regionów, gdyż dochodzi w nich do ograniczenia szans na wykorzystanie kreatywności, stworzenie atrakcyjnych obszarów gospodarczych i zagrożenia rozkładem struktury części usług i dostępu do nich⁹.

⁶ Por. Ibidem, s. 34.

⁷ *Narodowy spis powszechny 2002. Ludność – Polska. Stan i struktura demograficzno-społeczna*, Komunikat GUS z 1.09.2003 r., www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PUBL_ludnosc_stan_i_struktura_demograficzno_spoleczna.xls, dostęp: 20.05.2012 r.; *Raport z wyników. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*, GUS, Warszawa 2012, s. 115.

⁸ *Prognoza ludności na lata 2008–2035*, GUS, Warszawa 2009, s. 156–158, 173–175, 209; *Bank Danych Lokalnych*, GUS, www.stat.gov.pl/bdl, dostęp: 20.05.2012 r.

⁹ *Regiony wyludniające się: nowy paradygmat demograficzny i terytorialny. Studium*, IP/B/REGI/IC/2007–044 11/07/2008, red. I. Katsarova, Parlament Europejski, Bruksela 2008.

2. Srebrna gospodarka jako odpowiedź na zmiany demograficzne

Kształt europejskich polityk publicznych wobec starzenia się społeczeństw w znacznej mierze wyznaczany jest działalnością Europejskiej Komisji Gospodarczej Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju¹⁰. Strategie i zalecenia tych organizacji międzynarodowych odwołują się do paradygmatu „aktywnego starzenia się”¹¹. R. Ervik, analizując rozwijane przez te organizacje koncepcje – odpowiednio: „społeczeństwo dla ludzi w każdym wieku” i „żyć dłużej, pracować dłużej”, zwraca uwagę, iż ignorują one innowacje technologiczne i nie uwzględniają ich potencjału w rozwiązywaniu problemów starzejących się społeczeństw¹². Koncepcje te przypisują duże znaczenie wskaźnikowi obciążenia osób w wieku produkcyjnym osobami w wieku poprodukcyjnym, podczas gdy nie uwzględnia on technologii umożliwiających częściowe przeciwdziałanie niedoborom siły roboczej poprzez wzrost wydajności pracy oraz zastąpienie wielu czynności automatami i robotami¹³. Nowe technologie prowadzą jednak do zjawiska „wykluczenia cyfrowego” i „wykluczenia robotycznego”, inaczej „podziału robotycznego” (*robotics divide*)¹⁴. W pierwszym przypadku istotny jest dostęp do internetu, szerzej do technologii informacyjnych i telekomunikacyjnych. Podział robotyczny dotyczy zaś nierównego dostępu do robotyki poszczególnych krajów, ich regionów oraz społeczności lokalnych i grup. Podział ten może wyznaczać wymiar stratyfikacji społecznej odnoszący się zasadniczo nie tyle do samej technologii, co do oferowanych przez nią ułatwień w wykonywaniu czynności życia codziennego.

Koncepcja „srebrnej gospodarki” w krajach Unii Europejskiej stanowi jedną z „konstruktywnych odpowiedzi na wyzwania demograficzne”. Odpowiedzi tych mają dostarczyć działania nakierowane na szereg celów, które należą do kompetencji wyłącznych rządów i samorządów państw członkowskich oraz mogą być

¹⁰ R. Ervik, *A Missing Leg of Ageing Policy Ideas: Dependency Ratios, Technology and International Organizations*, referat ESPANet The future of the welfare state, Urbino, 17–19.09.2009 r., www.espanet-italia.net/conference2009/paper/15%20-%20Ervik.pdf, dostęp: 20.05.2012 r.

¹¹ Paradygmat aktywnego starzenia się wywodzi się głównie z prowadzonych od lat dziewięćdziesiątych XX w. prac Światowej Organizacji Zdrowia, która pod pojęciem tym określa „proces optymalizacji możliwości w zakresie zdrowia, uczestnictwa i bezpieczeństwa w celu poprawy jakości życia starzejących się ludzi”. Zob. *Active Ageing. A Policy Framework*, WHO, Geneva 2002, s. 12.

¹² R. Ervik, *A Missing Leg of Ageing Policy Ideas...*, op.cit., s. 20–21.

¹³ Ibidem, s. 6–7, 11–14.

¹⁴ Ibidem, s. 22.

realizowane w partnerstwie z organizacjami pozarządowymi i komercyjnymi¹⁵. Dla podkreślenia wagi tych zagadnień i stymulowania dyskusji i działań 2012 r. ustanowiono Europejskim Rokiem Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej (*European Year for Active Ageing and Solidarity between Generations*)¹⁶. Oficjalne tłumaczenie nie odpowiada oryginalnemu sformułowaniu – koncepcji „aktywnego starzenia się” całego społeczeństwa, a nie jedynie osób starszych – tym samym może zawężyć analizy i polityki publiczne.

W 2007 r. Komisja Europejska zalecała budowę „srebrnej gospodarki”, uznając ją za koncepcję odnoszącą się do „kombinacji dobrych warunków dostaw (wysoki poziom edukacji, badań i rozwoju, wrażliwe i elastyczne rynki) z rosnącą siłą nabywczą starszych konsumentów, która oferuje nowe ogromne możliwości wzrostu ekonomicznego”¹⁷. Stwierdzono, że nie istnieje jej precyzyjna definicja i statystyki odzwierciedlające jej rozwój oraz iż nie jest to jeden sektor, lecz raczej zbiór produktów i usług z wielu istniejących już sektorów. Podobnie uznają badacze zjawiska P. Enste, G. Naegele i V. Leve: „srebrna gospodarka nie powinna być traktowana jako samodzielny sektor gospodarki, lecz raczej jako przekrój rynku, w który zaangażowanych jest wiele sektorów przemysłu”¹⁸. Pojęcie to jest zamiennie stosowane ze zwrotem „srebrny rynek” ukutym na początku lat siedemdziesiątych XX w. w Japonii w kontekście wzrostu dostępności udogodnień dla seniorów¹⁹. Rynek ten obejmuje m.in. dobra, wartości i usługi dla zamożnych osób starszych; specjalne rozwiązania w handlu między podmiotami gospodarczymi, umożliwiające dostosowania do starzejących się zasobów pracy; idee „projektowania uniwersalnego” i „międzypokoleniowego”, których celem jest

¹⁵ Pięć celów działań wobec zmiany demograficznej określonych przez Komisję Europejską w 2006 r. i podtrzymanych w 2009 r. to: wspieranie odnowy demograficznej przez stworzenie lepszych warunków dla rodzin; wspieranie zatrudnienia poprzez tworzenie nowych i lepszych miejsc pracy oraz przedłużenie i jakościowa poprawa okresu aktywności zawodowej; stworzenie bardziej produktywniej i konkurencyjnej Europy; zorganizowanie Europy w taki sposób, aby przyjąć imigrantów i zapewnić im integrację, oraz zapewnienie stabilnych finansów publicznych, a tym samym zagwarantowanie ochrony socjalnej i sprawiedliwości międzypokoleniowej. Zob. *Sprostanie wyzwaniom związanym ze skutkami starzenia się społeczeństwa w UE (Sprawozdanie na temat starzenia się społeczeństwa, 2009)*, Komisja Wspólnot Europejskich, Bruksela, 29.04.2009 r.

¹⁶ *Krajowy Plan Działania na rzecz Europejskiego Roku Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej 2012 w Polsce*, MPiPS, Warszawa 2012.

¹⁷ *Europe's demographic future. Facts and figures on challenges and opportunities*, European Commission, Luxembourg 2007, s. 96.

¹⁸ P. Enste, G. Naegele, V. Leve, *The Discovery and Development of the Silver Market in Germany*, w: *The Silver Market Phenomenon. Business Opportunities in an Era of Demographic Change*, red. F. Kohlbacher, C. Herstatt, Springer, Heidelberg 2008, s. 330.

¹⁹ F. Coulmas, *Looking at the Bright Side of Things*, w: *The Silver Market Phenomenon...*, op.cit., s. v – vi.

adaptacja dóbr i usług do osób o różnym wieku, kondycji fizycznej i możliwościach poznawczych, co może skutkować integracją społeczną²⁰.

Badania i strategie rozwoju sprzyjające budowie „srebrnej gospodarki” powinny uwzględniać wiele wymiarów tej koncepcji²¹. Można analizować kontynentalne, krajowe i regionalne modele instytucjonalizacji „srebrnej gospodarki”, które w odmiennym stopniu uwzględniają zróżnicowanie społeczne i kulturalne społeczeństw, w tym kategorii ludzi starych oraz współdziałania podmiotów publicznych, komercyjnych i pozarządowych²². Zasadne jest uwzględnianie przy tym barier konstruowania „srebrnych gospodarek” na poziomie regionalnym, jak: brak podmiotów gospodarczych zainteresowanych koncepcją i sprzyjającego im otoczenia, ograniczanie oferty do zamożnych starszych osób, niekorzystny wzorzec konsumpcji seniorów oraz mała siła przyciągania przez regiony starszych migrantów²³. Przełamywaniu części z nich może służyć transfer gerontechnologii poprzez: formułowanie i wdrażanie programów strategicznych – w tym polityki innowacji, organizacje sieciowe i klastry i ośrodki badawczo-rozwojowe – w tym instytucje typu „agelab” i „medialab”²⁴. W tym miejscu należy jedynie zaznaczyć, iż gerontechnologia jest nauką o technologii i starzeniu się dążącą do poprawy

²⁰ F. Kohlbacher, C. Herstatt, *Preface and Introduction*, w: *The Silver Market Phenomenon...*, op.cit., s. xi – xxv.

²¹ Czternaście segmentów „srebrnego rynku” według P. Enste, G. Naegele i V. Leve to: zastosowanie technologii informacyjnych (IT) w lecznictwie zamkniętym i ambulatoryjnym; eleganckie życie, adaptacja mieszkań i usług ułatwiających życie, w coraz większym stopniu opartych na IT; promocja samodzielnego życia, również z coraz większym wykorzystaniem IT; dziedziny gerontologicznie istotne dla ekonomii zdrowia, w tym technologie medyczne i e-zdrowie, technologie wspierające słuch i wzrok, protetyka i ortopedia; edukacja i kultura jako odpowiedź na chęć zdobycia wyższych stopni edukacji i zagospodarowania czasu wolnego; IT i media w połączeniu z medycyną, promowaniem niezależności i bezpieczeństwa; robotyka usług połączona z promocją samodzielnego życia w przypadku starszych osób z ciężkimi schorzeniami zdrowotnymi; mobilność i promowanie jej elementów, np. bezpieczeństwa ruchu samochodowego; wypoczynek, podróże, kultura, komunikacja i rozrywka; *fitness* i *wellness* jako odpowiedź na zwiększanie świadomości zdrowego stylu życia; odzież i moda jako przejaw dążenia do integracji społecznej; usługi ułatwiające codzienne życie i inne prace domowe; ubezpieczenia odnoszące się głównie do form ryzyka właściwych starszemu wiekowi; usługi finansowe zwłaszcza w dziedzinie ochrony kapitału, utrzymania bogactwa i zapobiegania utracie oszczędności. Zob. P. Enste, G. Naegele, V. Leve, *The Discovery and Development of the Silver Market in Germany*, op.cit., s. 330–331.

²² Por. Ibidem, s. 337–338.

²³ Zob. A. Klimczuk, *Strategic Responses on Population Ageing in Regional Policy*, w: *Theory of Management 4. The Selected Problems for the Development Support of Management Knowledge Base*, red. Š. Hittmár, EDIS, University of Žilina, Žilina 2011, s. 261–265.

²⁴ Zob. Idem, *Transfer technologii w kształtowaniu srebrnej gospodarki*, w: *Transfer wiedzy w ekonomii i zarządzaniu*, red. M. Grzybowski, Wydawnictwo Uczelniane Akademii Morskiej w Gdyni, Gdynia 2011, s. 65–70.

życia codziennego ludzi starych²⁵. Są to także zaprojektowane z jej zastosowaniem produkty, usługi i rozwiązania infrastrukturalno-organizacyjne, np. urządzenia, inteligentne domy, środki transportu.

3. Analiza wybranych krajowych dokumentów strategicznych

Punkt wyjścia stanowi pozbawiony bezpośrednich odniesień do pojęcia „srebrnej gospodarki” program rządowy „Solidarność pokoleń” przyjęty w 2008 r.²⁶ Jego głównym celem jest wzrost do 2020 r. wskaźnika zatrudnienia ludności znajdującej się między 55 a 64 rokiem życia do poziomu 50%. Kluczowe jest tu określenie działań z zakresu polityki rynku pracy i ograniczających dezaktywizację zawodową starszych pracowników. Założono wydłużanie i wyrównywanie wieku emerytalnego kobiet i mężczyzn celem zmniejszenia transferów skierowanych do seniorów, co ma pozwolić na wzrost wsparcia dzieci i młodzieży, które są najbardziej zagrożone ubóstwem. Założono konieczność realizacji polityki aktywnego starzenia się i modelu *flexicurity* obejmującego kształcenie ustawiczne.

Dośłownych relacji z omawianą tematyką nie zawiera też „Raport o kapitale intelektualnym Polski”. Powtarzając powyższe wnioski, stwierdzono, iż głównie z uwagi na niskie zatrudnienie osób 50+ i ich wysokie poczucie alienacji, pod względem kapitału intelektualnego polscy seniorzy zajmują ostatnie miejsce spośród 16 analizowanych krajów europejskich. Zalecono: zmianę polityki państwa wobec osób 50+, stworzenie paktu na rzecz ich aktywności, działania na rzecz zmiany postaw wobec seniorów, dostosowanie oferty edukacyjnej, popularyzację zarządzania wiekiem i reformę emerytalną²⁷.

Bezpośrednie odniesienia do „srebrnej gospodarki” zawiera opublikowany rok później raport *Polska 2030*. Uznano w nim, że gospodarka ta odnosi się do aktywnego przebiegu życia na emeryturze w odróżnieniu od tradycyjnego modelu dezaktywizacji²⁸. „Srebrna gospodarka” ma być wspierana głównie po 2020 r., gdy bardziej potrzebne będą działania na rzecz najstarszych obywateli. Celem jest stworzenie równowagi między liczbą osób zależnych a osób aktywnych, co

²⁵ J. Graafmans, V. Taipale, *Gerontechnology. A sustainable investment in the future*, w: *Gerontechnology. A sustainable investment in the future*, red. J. Graafmans, V. Taipale, N. Charness, IOS Press, Amsterdam 1998, s. 3.

²⁶ *Program Solidarność pokoleń...*, op.cit.

²⁷ *Raport o kapitale intelektualnym Polski*, red. M. Boni, KPRM, Warszawa 2008, s. 137.

²⁸ *Raport Polska 2030. Wyzwania rozwojowe*, red. M. Boni, KPRM, Warszawa 2009, s. 17.

ma zneutralizować negatywne efekty zmian demograficznych. Rozwojowi tej gospodarki ma sprzyjać poprawa stanu zdrowia seniorów²⁹. Z drugiej strony system ten poprzez wykorzystanie potencjału seniorów ma pozwolić na ograniczenie ich zagrożenia ubóstwem³⁰.

Projekt Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju (DSRK) zakłada, iż budowa „srebrnej gospodarki” wymaga stworzenia dobrych warunków do życia dla osób młodych, które będą pełnić funkcje przywódcze po 2020 r.³¹ Podkreśla się stymulowanie otwartości drugiego powojennego wyżu demograficznego (cyfrowego) na wymianę w kontaktach z przedstawicielami poprzedniego wyżu (analogowego) i wzrost jakości kapitału społecznego w tych relacjach. Wyróżniono i założono łączenie trzech strategii dojścia do srebrnej gospodarki: dostosowanie jednostronne – projekcja potrzeb i uwzględnienie zmian demograficznych, kompleksowe – przygotowanie społeczeństwa przez całe życie do jego dłuższego trwania poprzez politykę edukacyjną, zdrowotną, dostęp do technologii, pracę wysokiej produktywności, nowe rozwiązania emerytalne, aktywne działanie prewencyjne – polityka prokreacyjna i migracyjna. Uznano też, że „srebrna gospodarka” wymaga stworzenia modelu aktywności seniorów wykorzystującego ich potencjały i zapobiegającego wykluczeniu, bezpieczeństwa systemu emerytalnego, instytucjonalnego wsparcia opieki długoterminowej³².

Projekt Strategii Rozwoju Kraju 2020 (ŚSRK) wiąże omawiany system z wyzwaniem poprawy spójności społecznej i wysokiej aktywności zawodowej oraz adaptacyjności zasobów prac³³. Zakłada stworzenie warunków rozwoju srebrnej gospodarki oraz opracowanie i upowszechnienie jej modelu. Działania te znajdują przełożenie w Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego, w której została zdefiniowana jako „uwzględniająca strukturę wieku ludności, w której istotną rolę odgrywają osoby w zaawansowanym oraz starszym wieku, model gospodarki odpowiadający na potrzeby osób starszych oraz pozwalający wykorzystać potencjał osób w zaawansowanym wieku”³⁴. W opisie „srebrnej gospodarki” jako narzędzia realizacji strategii opisano obecne i przyszłe działania, m.in. programy „Solidarność pokoleń” i „Rekreacja ruchowa osób niepełnosprawnych w starszym wieku”,

²⁹ Ibidem, s. 66.

³⁰ Ibidem, s. 276.

³¹ Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju. Projekt. Część I, red. M. Boni, MAiC, Warszawa 9.05.2012 r., s. 20, Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju. Projekt. Część II, red. M. Boni, MAiC, Warszawa 9.05.2012 r., s. 120, 290.

³² Długookresowa Strategia... Część I, op.cit., s. 56; Długookresowa Strategia..., Część II, op.cit., s. 162, 170.

³³ Strategia Rozwoju Kraju 2020. Projekt, MRR, Warszawa, listopad 2011 r., s. 95, 97.

³⁴ Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego. Projekt, MPiPS, Warszawa 1.08.2012 r., s. 39.

projekt programu rozwoju uczenia się przez całe życie, opracowanie długofalowej polityki senioralnej, wsparcie rozwoju ekonomii społecznej i wolontariatu seniorów³⁵. Pozostałe z podporządkowanych DSRK i ŚSRK zintegrowanych strategii nie zawierają bezpośrednich odniesień do srebrnej gospodarki. W Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego i projekcie Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego znajdują się jednak liczne odwołania do starzenia się społeczeństwa i seniorów, które pokrywają się z przywołanymi już diagnozami i propozycjami działań.

Podsumowanie

W artykule przybliżono główne cechy złożonych skutków procesu starzenia się społeczeństwa, które mogą zarówno pozytywnie, jak i negatywnie oddziaływać na rozwój społeczno-gospodarczy Polski. Zwrócono uwagę na konieczność uwzględniania w interwencjach publicznych działań na rzecz utrzymania solidarności pokoleń i zapobiegania wykluczeniu robotycznemu. Przybliżono właściwości koncepcji „srebrnej gospodarki” oraz ujęcie jej modelu w rządowych dokumentach strategicznych.

Zasadna jest dalsza popularyzacja „srebrnej gospodarki” przy uwzględnieniu zróżnicowania wewnętrznego kategorii społecznej ludzi starych. Krajowy model powinien w większym stopniu uwzględniać działania z zakresu polityki innowacji. Niezbędne jest wsparcie rozwoju gerontechnologii i jej wykorzystania głównie w transporcie i komunikacji poprzez stosowne programy i instytucje naukowo-dydaktyczne. Zachodzi potrzeba rozpoznania szans i barier tworzenia związanych ze srebrną gospodarką organizacji sieciowych, klastrów i ośrodków badawczo-rozwojowych. Badania mogą dotyczyć też identyfikacji regionalnych specjalizacji i modeli instytucjonalizacji srebrnej gospodarki³⁶. Upowszechnienie

³⁵ Ibidem, s. 31, 191–194. Plany szczegółowe obejmują dodatkowe działania m.in. interwencje w systemie podatkowym, turystyce, sporcie, wsparcie Uniwersytetów Trzeciego Wieku, ograniczanie wykluczenia cyfrowego, politykę równego traktowania, przeciwdziałanie dyskryminacji ze względu na wiek. Zob. Krajowy Plan Działania na rzecz Europejskiego Roku..., op.cit.; Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2012–2013, MPiPS, Warszawa 2012.

³⁶ Do pierwszych w Polsce prób adaptacji koncepcji srebrnej gospodarki można zaliczyć następujące strategie i badania regionalne: Wojewódzki program na rzecz osób starszych na lata 2009–2013, Zarząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2008; B. Plawgo, M. Klimczuk, M. Citkowski, M. Juchnicka, A. Klimczuk, *Startery podlaskiej gospodarki. Analiza gospodarczych obszarów wzrostu i innowacji województwa podlaskiego: sektor rehabilitacji geriatrycznej*, WUP, Białystok 2009; *Wyzwania Małopolski w kontekście starzenia się społeczeństwa. Podejście strategiczne*, red. S. Golinowska, „Małopolskie Studia Regionalne” 2010, nr 2–3.

wyników badań powinno łączyć się z pobudzeniem współdziałania interesariuszy tego modelu.

Literatura

- Active Ageing. A Policy Framework*, WHO, Geneva 2002.
- Bank Danych Lokalnych*, GUS, www.stat.gov.pl/bdl, dostęp: 20.05.2012 r.
- Coulmas F., *Looking at the Bright Side of Things*, w: *The Silver Market Phenomenon. Business Opportunities in an Era of Demographic Change*, red. F. Kohlbacher, C. Herstatt, Springer, Heidelberg 2008.
- Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju. Projekt. Część I, MAiC, red. M. Boni, Warszawa 9.05.2012 r.
- Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju. Projekt. Część II, MAiC, red. M. Boni, Warszawa 9.05.2012 r.
- Enste P., Naegele G., Leve V., *The Discovery and Development of the Silver Market in Germany*, w: *The Silver Market Phenomenon. Business Opportunities in an Era of Demographic Change*, red. F. Kohlbacher, C. Herstatt, Springer, Heidelberg 2008.
- Ervik R., *A Missing Leg of Ageing Policy Ideas: Dependency Ratios, Technology and International Organizations*, referat ESPAnet, Urbino, 17–19.09.2009 r., www.espanet-italia.net/conference2009/paper/15%20-%20Ervik.pdf, dostęp: 20.05.2012 r.
- Europe's demographic future. Facts and figures on challenges and opportunities*, European Commission, Luxembourg 2007.
- Gerontechnology. A sustainable investment in the future*, red. J. Graafmans, V. Taipale, N. Charness, IOS Press, Amsterdam 1998.
- Jakość życia seniorów w XXI wieku z perspektywy polityki społecznej*, red. D. Kałuża, P. Szukalski, Wydawnictwo Biblioteka, Łódź 2010.
- Klimczuk A., *Bariery i perspektywy integracji międzypokoleniowej we współczesnej Polsce*, w: *Jakość życia seniorów w XXI wieku z perspektywy polityki społecznej*, red. D. Kałuża, P. Szukalski, Wydawnictwo Biblioteka, Łódź 2010.
- Klimczuk A., *Kapitał społeczny ludzi starych na przykładzie mieszkańców miasta Białystok*, Wiedza i Edukacja, Lublin 2012.
- Klimczuk A., *Strategic Responses on Population Ageing in Regional Policy*, w: *Theory of Management 4. The Selected Problems for the Development Support of Management Knowledge Base*, red. Š. Hittmár, EDIS, University of Žilina, Žilina 2011.
- Klimczuk A., *Transfer technologii w kształtowaniu srebrnej gospodarki*, w: *Transfer wiedzy w ekonomii i zarządzaniu*, red. M. Grzybowski, Wydawnictwo Uczelniane Akademii Morskiej w Gdyni, Gdynia 2011.

- Kohlbacher F., Herstatt C., *Preface and Introduction*, w: *The Silver Market Phenomenon. Business Opportunities in an Era of Demographic Change*, red. F. Kohlbacher, C. Herstatt, Springer, Heidelberg 2008.
- Krajowy Plan Działania na rzecz Europejskiego Roku Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej 2012 w Polsce, MPiPS, Warszawa 2012.
- Narodowy spis powszechny 2002. Ludność – Polska. Stan i struktura demograficzno-społeczna*, Komunikat GUS z 1.09.2003 r., www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PUBL_ludnosc_stan_i_struktura_demograficzno_spoleczna.xls, 20.05.2012 r.
- Plawgo B., Klimczuk M., Citkowski M., Juchnicka M., Klimczuk A., *Startery podlaskiej gospodarki. Analiza gospodarczych obszarów wzrostu i innowacji województwa podlaskiego: sektor rehabilitacji geriatrycznej*, WUP, Białystok 2009.
- Prognoza ludności na lata 2008–2035*, GUS, Warszawa 2009.
- Program Solidarność pokoleń. Działania dla zwiększenia aktywności zawodowej osób w wieku 50+*, MPiPS, Warszawa 2008.
- Przygotowanie do starości. Polacy wobec starzenia się*, red. P. Szukalski, ISP, Warszawa 2009.
- Raport o kapitale intelektualnym Polski*, red. M. Boni, KPRM, Warszawa 2008.
- Raport Polska 2030. Wyzwania rozwojowe*, red. M. Boni, KPRM, Warszawa 2009.
- Raport o rozwoju społecznym. Polska 1999. Ku godnej aktywnej starości*, red. S. Golinowska, UNDP, Warszawa 1999.
- Raport z wyników. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*, GUS, Warszawa 2012.
- Regiony wyludniające się: nowy paradygmat demograficzny i terytorialny. Studium*, red. I. Katsarova, IP/B/REGI/IC/2007–044 11/07/2008, Parlament Europejski, Bruksela 2008.
- Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2012–2013, MPiPS, Warszawa 2012.
- Sprostanie wyzwaniom związanym ze skutkami starzenia się społeczeństwa w UE (Sprawozdanie na temat starzenia się społeczeństwa, 2009)*, Komisja Wspólnot Europejskich, Bruksela, 29.04.2009 r.
- Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego. Projekt, MPiPS, Warszawa 1.08.2012 r.
- Strategia Rozwoju Kraju 2020. Projekt, MRR, Warszawa, listopad 2011 r.
- Szukalski P., *Starzenie się ludności – wyzwanie XXI wieku*, w: *Przygotowanie do starości. Polacy wobec starzenia się*, red. P. Szukalski, ISP, Warszawa 2009.
- Theory of Management 4. The Selected Problems for the Development Support of Management Knowledge Base*, ed. Š. Hittmár, EDIS, University of Žilina, Žilina 2011.
- The Silver Market Phenomenon. Business Opportunities in an Era of Demographic Change*, red. F. Kohlbacher, C. Herstatt, Springer, Heidelberg 2008.
- Transfer wiedzy w ekonomii i zarządzaniu*, red. M. Grzybowski, Wydawnictwo Uczelniane Akademii Morskiej w Gdyni, Gdynia 2011.

Wojewódzki program na rzecz osób starszych na lata 2009–2013, Zarząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2008.

Wyzwania Małopolski w kontekście starzenia się społeczeństwa. Podejście strategiczne, red. S. Golinowska, „Małopolskie Studia Regionalne” 2010, nr 2–3.

Summary

SILVER ECONOMY IN THE STATE STRATEGIC DOCUMENTS

One of the main challenges of the contemporary socio-economic development is the process of population ageing. The complexity of the changes associated with it justifies interventions taking into account the challenge of generational solidarity maintenance and robotics divide prevention. Article introduces the concept of silver economy – an economic system based on meeting the needs of ageing populations. This paper present the assumptions of building the silver economy contained in selected documents which are a part of civilizational project “Poland 2030. The Third Wave of Modernity”.

Summary include conclusions from the strategy analysis and postulates of further research directions.